

DEKONSTRUKCJONIZM (łac. de — od, roz-; constructio — łączenie) — stanowisko w filozofii pokartezjańskiej, związane z tzw. postmodernizmem, wg którego kluczową metodą filozofii i wszelkiego odpowiedzialnego dyskursu kulturowego powinna być dekonstrukcja, czyli zabieg rozłączania pojęć tworzących system myślowy; dekonstrukcja jest przeciwieństwem modernistycznej metody konstrukcji.

Wg d. owocem modernizmu i jego metody konstrukcji są tzw. metanarracje (J.-F. Lyotard) lub filozofie wyrokujące (K. Popper), czyli aprioryczne systemy myślowe charakteryzujące się centryzmem, oraz holizm. U podstaw centryzmu leży przeświadczenie o istnieniu epistemicznych, ontologicznych i aksjologicznych pierwszych zasad; holizm, jako konsekwencję centryzmu, cechuje totalność ujęcia problemu świata, a zwł. problemu człowieka i ostatecznego celu (sensu) jego życia. Skutkiem mechanicznego stosowania metanarracji w życiu społecznym jest uniformizm kulturowy i totalitaryzm polityczny (komunizm, nazizm, faszyzm). Metoda dekonstrukcji ma służyć demaskowaniu błędów centryzmu i holizmu filozofii tradycyjnej, w całości modernistycznej, a także ma pełnić funkcje prewencyjno-terapeutyczne wobec obecnego w człowieku psychologicznego „pędu do uogólnień” (L. Wittgenstein) lub „pokusy metafizyki” (J. Derrida, R. Rorty), z których wyrasta modernistyczny konstrukcjonizm i jego kulturowe konsekwencje.

Metodę dekonstrukcji praktykuje się rozmaicie, zależnie od tego, czy jej tłem ideowym są zreformowane modernizmy, np. poststrukturalizm (strukturalizm tzw. dynamiczny), neomarksizm, neofenomenologia, neopragmatyzm, filozofia lingwistyczna bądź bliska postmodernizmowi tzw. filozofia życia (Lebensphilosophie), reprezentowana przez różne odmiany egzystencjalizmu, hermeneutyki i dialogizmu, a także od tego, czy poszczególni przedstawiciele wymienionych wyżej szkół myślowych tradycji pokartezjańskiej zwiążą się na zasadzie opcji z postmodernizmem tzw. nietzscheańskim, który wieszczy „śmierć” kultury (wyczerpanie się jej możliwości poznawczo-twórczych) i proklamuje „wiedzę radosną” — wolność i kreatywność (freedom and creativity) oraz anarchizm społeczny, czy też zwiążą się z postmodernizmem tzw. systematyków, którzy opowiadają się za konwencjonalizmem kulturowym i demokracją liberalną. Różnorodność tła myślowego postmodernizmu wyraża się w osobliwych nazwach metody dekonstrukcji, np. „mnemonika”, „schizoanaliza”, „paratekstologia”, „paralogistyka”, „dzika refleksja”, „pożyteczna dywersja”, „kontronologia”, „rizometryka” („kłączologia”), „radosne błędzenie”, „metodologiczne szaleństwo”, „dialektyka negatywna”, „myślenie wirusowe”, „anagramatyzacja”. Wspólnym założeniem różnych odmian d. jest relatywistyczna teza, wg której świat czy tekst można jedynie interpretować, a jego różnorodne interpretacje są równosilne poznawczo, a więc żadna z nich nie ma prawa wyłączności (absolutności), choć każda może pełnić funkcję doraźnie użytecznej, konwencjonalnej podstawy porządkowania doświadczenia indywidualnego i (co podkreślają „systematycy”) społecznego (J. Baudrillard, G. Deleuze, G. Vattimo, S. Sontag, R. Barthes, U. Eco, P. de Man, O. Marquard, S. Fish, F. Jameson, Z. Bauman, J. Habermas, H. Putnam, K. Apel, A. MacIntyre, C. Taylor, D. Davidson, R. Blumenberg, M. Dummet). Stanowiskiem ideowo tożsamym z d. jest antyesencjalizm, który także postuluje eliminację z filozofii metod konstrukcyjnych: noetyczno-ejdetycznych typu platońskiego oraz spekulatywno-

projekcyjnych typu neoplatońskiego lub heglowskiego na rzecz metod opisujących (katalogujących) tzw. gry kulturowe bądź wyrażających postawę myśliciela wobec świata i kultury. D. (antyesencjalizm) filozoficzny oddziałął zwł. na humanistykę i sztukę, ale także na nauki przyrodnicze i społeczne oraz teologię.

D. określa teoriopoznawcze i metodologiczne założenia postmodernizmu, a ten jest negacją modernizmu co do sposobu (metody) uprawiania filozofii i tworzenia kultury, ale jego kontynuacją w zakresie ostatecznego celu życia człowieka: wyzwolenia człowieka od zła. Cel ten określają utopie społeczne i różne odmiany socjalizmu. Modernizm i postmodernizm wyrastają z przeciwstawnych nurtów filozofii tzw. krytycznej, w których krytyka poznania stanowi punkt wyjścia filozofii. Modernistyczny konstrukcjonizm (i esencjalizm) ma u swych podstaw skrajny noetyczno-epistemiczny lub spekulatywny racjonalizm, statyzm ontologiczny: byt to idea-tożsamość (niesprzeczność), czego konsekwencją jest monizm kulturowy i totalitaryzm społeczny. Postmodernistyczny d. (antyesencjalizm) wyrasta natomiast z różnie artykułowanego irracjonalizmu (woluntaryzmu, emotywizmu, fideizmu), z naturalizmu i relatywizmu, które prowadzą do ontologicznego mobilizmu (wariabilizmu): byt to zmiana (ruchnieokreśloność), w postmodernizmie: różnica (różnica), czego konsekwencją jest relatywizm (konwencjonalizm) kulturowy i społeczny liberalizm lub anarchizm. Oba nurty myślowe są antycypowane od gr. starożytności, odżywają i zmagają się ze sobą w tradycji pokartezjańskiej, a współcześnie, po porażce modernistycznej wizji świata i kultury, dominuje d. i postmodernizm.

Postmodernistyczna krytyka (dekonstrukcja) modernizmu jest trafna, ale nie jest oryginalnym odkryciem postmodernizmu; z jej trafności — wbrew przekonaniu postmodernistów — nie wynika konieczność akceptacji postmodernizmu jako „ostatniego głosu” w filozofii. D. bazuje na negacji poznawalności świata i roszczeń rozumu do prawdy, nie jest zatem w stanie zaproponować żadnej pozytywnej wykładni dla kultury i cywilizacji. Jak każdy irracjonalizm, d. jest dziełem rozumu, a więc jest skażony wewnętrzną sprzecznością, jest (podobnie jak konstrukcjonizm) monizmem teoriopoznawczym i kolejną totalitarną metanarracją. Popularność d. jest skutkiem ignoranckiego zamykania dziejów i dorobku filozofii europejskiej w ramach sporu modernizmu (stacyzmu i racjonalizmu) z postmodernizmem (mobilizmem i irracjonalizmem).

Bibliografia: O. Marquard, *Abschied vom Prinzipiellen*, St 1981 (*Rozstanie z filozofią pierwszych zasad*, Wwa 1995); J. Culler, *On Deconstruction. Theory and Criticism after Structuralism*, It 1982; Ch. Norris, *Deconstruction. Theory and Practice*, Lo 1982; *After Philosophy. End or Transformation?*, C 1987; *Postmoderne — globale Differenz*, F 1991; B. Baran, *Postmodernizm*, Kr 1992; *Postmodernizm. Wyzwanie dla chrześcijaństwa*, Pz 1995; A. Bronk, *Zrozumieć świat współczesny*, Lb 1998; K. Schmitz [i in.], *Postmodernism and the Catholic Tradition*, *American Catholic Philosophical Quarterly* 73 (1999) z. 2, 233–266; H. Kiereś, *Trzy socjalizmy. Tradycja łacińska wobec modernizmu i postmodernizmu*, Lb 2000.

Henryk Kiereś